

GALÁNTAI TÁNCOK

Felvidékiek klubja Pécsváradon

Farkas István ötven év óta látogat haza Nagymácsédra. Ma is ott él a testvére és a család többi tagja. Ő maga katona volt, orosz hadifogságba került, amikor családját kitelepítették a baranyai Fazekasbodára. Menyasszonya Katona Annuska átkeült Magyarországra. Utána jött, és itt házasodtak össze már az új hazában. Farkas tanárúr a nagymácsédiak exodusának ötven éves krónikáját írta meg.

*

Egy éve kezdődtek Pécsváradon a megemlékezések a Felvidékről áttelepített családok 50 évvel ezelőtti kálváriájára. Majd most, a május 1-i hosszú hétvégén Galánta környékére tette első látogatását a felvidékiek ősszel megalakult klubja, a Fülep Lajos Művelődési Központ szervezésében.

Tavaly Pünkösdkor első itteni úrvacsora-vételükre emlékeztek a református és evangélikus felvidékiek – a templomot megtöltötték valamennyi felekezet hívei és a helyi önkormányzat képviselői. Hiszen az elmúlt ötven év alatt sok vegyesházasság kötöttetett reformátusok és katolikusok, magyarok és németek, pécsváradiak és felvidékiek között. A különbségek – úgy tetszik – lassan elmosódnak, egybeolvadnak.

Ahogy a tiszteletesasszony, Szabó Lászlóné Kiss Mária fogalmazott, Isten az átkot áldásra fordította, a számkivetés után Pécsváradon otthonra találtak az otthonukból elűzött magyarok. Közülük való a pécsváradi Kodolányi János Általános Iskola igazgatója, az alsószeli születésű Lőrinczi Albertné Vörös Júlia, aki aztán a Felvidékiek Klubjának vezetését is elvállalta:

– Nagyon kicsi gyermek voltam, amikor – ahogy szüleim emlegették – „eljöttünk az utolsó transzporttal”. Magára az eseményre nem emlékszem, de minderről tudok, hiszen hosszú éveig, évtizedekig csak erről beszéltünk otthon. Láttam, tapasztaltam szüleim, a családjunk, a felvidékiek megpróbáltatásait és emberi helytállásukat.

Julika régi családi bibliát őriz, az akkor 84 éves Eszter néni hagyatékából. A fontos események sorában, az utolsó oldalon tintaceruzával írott sorok tudatják: „1945 Húsvétján jöttek be a muszkák. Gondolhatni, milyen Húsvétunk volt... 1946 április 28-án hattam el Alsószelit, kedves szülőföldemet, május 4-én értünk Hercegszabarba.”

Trianon, majd 1938, a visszacsatolások, majd a területek újbóli elvesztése után az 1945-től sorjázó eseményeket így idézték fel a megemlékezők: 1945-ben elkészült a csehszlovák nemzetállam megteremtésének programja, amit kiegészítettek a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésének programjával. A szlovákiai magyar kisebbség arra ébredt, hogy a csehszlovák állam biztonsága érdekében az etnikai határokat az államhatárokig akarják kitolni. Vagyis a határmenti kisebbségeket el kívánják távolítani.

1946 február 21-én a magyar nemzetiségűektől megvonták a választójogot. 1945 áprilisában közzétették a csehszlovák kormány első programját, amelyben a magyar kisebbséget teszi felelőssé Csehszlovákia felbomlásáért. Ezért a magyarokat megfosztják állampolgárságuktól. 1945-ben magyarokat utasítanak ki az országból. Elbocsátják a magyar nemzetiségű tisztviselőket. 1946-ban, aki szlováknak vallja magát, visszakapja állampolgári jogait. 1946 novemberében munkaerő-toborzás

címén 44.000 dél-szlovákiai magyart deportálnak Csehországba, a Szudéta-vidékre.

1947 február 27-én aláírják a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményt. Az első vonatok 1947 április 23-án érkeztek Dél-Szlovákiából. Pécsváradra 1946 május 5-én jött az első transzporttal 51 család, mintegy 180 fő – a kitelepített németek helyébe.

Kormánybiztosi körlevelet bocsátottak ki 1946 július 30-án valamennyi alispánnak, főispánnak, törvényhatósági jogú város polgármesterének „a népcsere zökkenőmentes lebonyolítása” érdekében: „Ez az érdeke az áttelepülő magyaroknak is, akik akaraton kívül szakadtak el az ősi rögötől, és keresnek itt új életlehetőséget. Az ősi talajból, az ősi gyökerektől való kiszakítás nagy lelki megrázkódtatását és fájdalmát a fogadtatás módja, az elhelyezés körülménye és a lehető legnagyobb életlehetőség nyújtása által kell csökkentenünk, ez a legnagyobb feladat, ami ránk vár.”

A korabeli hangulatjelentésekben olvassuk, hogy a pécsváradi járásban a felvidékiek elkülönülnek, mivel szentül hiszik, előbb-utóbb visszakerülnek elhagyott lakóhelyükre, a Felvidékre. Helyzetüket átmenetinek tekintik. Számolnak azzal is, hogy a kitelepített, birtokából kimozdított németesség helyzete is megváltozik, birtokaikat visszakapják, illetve visszatérhetnek lakóhelyükre. Emiatt nem egy esetben a felvidéki magyarság a német lakossággal jó viszonyban él, a németekben nem lát ellenséget, sőt sorsában az övéhez hasonlóságot fedezett fel.

Tudjuk, a kezdeti remények nem valósultak meg. A kitelepítettek maradtak, ahol voltak. Volt köztük több olyan család, amelyik éveken, évtizedeken át készen tartotta a hazaköltözéshez a ládákat, amelyik nem használta a német család által otthagyott bútort, nem tatarozta a házat. És ezek a magyar családok ma is „hazamennek”. Egymás között csak így kérdezik: – Mikor voltatok otthon? Mikor mentek haza? Mi újság van otthon? – Még 50 év után is.

Mégis a felvidékieké volt talán az utolsó olyan csoport, amelyik közösségként megnyilvánult, és csak most, fél évszázad után mutatta fel kincseit. 1997 október 18-án, Lukács napján kiállítás és baráti találkozó hívott össze mintegy 300 felvidékit Pécsvárad és Pécs környékéről. Rendezője Pécsvárad Önkormányzata, a Fülep Lajos Művelődési Központ és a Pécsváradi Várbaráti Kör, amelyek több helytörténeti kiállítást rendeznek másfél évtizede. Egy ilyen alkalommal jegyezte meg a honfűzesgyarmati Molnár Gézáne Bakay Csilla, hogy volna nekik is mit megmutatni. Éveken át érelődött a terv, amit életre segítettek a Felvidéken megrendezett visszaemlékezések a kitelepítések 50. évfordulója alkalmával az 1997. és az idei évben.

A Lukács-napi hálaadást a katolikus templomban tartották, és a mise után, a templom előtt már megkezdődött a találkozó, a nem egyszer fél évszázada nem látott ismerősök között. A művelődési házban Andrásfalvy Bertalan szavaival nyílt meg a kiállítás, amit a Pécsváradon élő felvidéki családok közül 20-nak a tagjai adtak össze: a legszemélyesebb holmik, családi fényképek a nagypapa traktoráról, cséplőgépéről, a két háború közti kulturális egyesületekről tanúskodó csoportképek, iskolai

tablók, színjátszó-csoportok képei, a régi, mára panelházakkal eltüntetett Galánta, Léva utcái – és az elhagyott otthonra vetett utolsó pillantás, az első csoportkép a pécsváradai ház udvarán, az első itteni közös aratás, a szüret. És a viselet, a használati tárgyak darabjai a Garam vidékéről valamint Mátyusföld falvaiból. Virágzó parasztgazdaságok, tevékeny, vállalkozó szellemű magyar iparosok, tanítók, tanárok, magyar pedagógusképzés, a hitélet megannyi tanúbizonysága került elő, hogy együtt felmutassák.

„Egy letűnt világ emléke ez a kiállítás. Mutatja, hogy viszik magukkal a száműzöttek a holmijukat. Egymásra utalt népek éltek itt, de beszéltek egymással, megtanulták egymás nyelvét. Európa legegységesebb nyelve a magyar, 15 millió ember úgy beszél, hogy minden magyar megérti egymást. És ez azért alakult így, mert az ország népe mindig keveredett. Mindig futott egyik végéből a másikba. Hiszen nyugatról, délről nagyhatalmak próbáltak vele játszani” – mondta többek között megnyitójában Andrásfalvy professzor.

Galánta város és hat felvidéki község, Nagyfödemes, Nagymácséd, Alsószeli, Garamszentgyörgy, Hontfűzesgyarmat polgármesterei és képviselői jöttek el erre a megemlékezésre, a hálaadásra és az emlékestre, hogy elhozzák a szülőföld üzenetét: képeket, könyveket, emléktárgyakat. A szülőföld nem felejtette el az elűzötteket – mondta az emlékezőknek Noszek Ferenc nagymácsédi polgármester. Erről tanúskodnak a Felvidék-szerte felállított emlékszobrok, kopjafák, emléktáblák és ünnepségsorozatok.

– Amikor Nagymácséd hazahívta a kitelepítetteket, a hazahívó levélben többek között ez állt: „Ha hazajöttök, ne legyen szívetekben gyűlölet”. A megbocsátás és a megbékélés reménye vezette a Dunától északra maradottakat és a Baranyába került felvidékieket is.

Amikor a kiállítást bontották, annak a hús családnak a tagjai úgy érezték, ezután nem szabad szétválni, együtt kell maradniuk egyesület formájában. És a Fülep Lajos Művelődési Központ emeleti klubja újabb alakulóülésnek volt gazdája, a Várbaráti Körből pedig újabb ág sarjadt. Klubvezető lett a megemlékezés történeti anyagát összeállító pedagógus, Lőrinczi Albertné, a helyi általános iskola igazgatója.

Első útjuk a Mátyusföldre, Galánta környékére vezetett, ezt szervezte meg Mézes Rudolf, a CSEMADOK Galánta járási elnöke: a szervezet egyik tagja, Bartalos Ottmár végigkísérte a 41 pécsváradit a környék falvain és emlékei: Udvardon, ahol Anjou Károly Róbert rendeletére 1309-ben először szólalt meg az estéli harangszó. Szentistváni udvarház helyén áll az erre emlékeztető kálvária. Az Udvard község közepén állított emlékművön fölemelt kéz, tágra nyílt szem figyelmeztet az elhurcoltakra és deportáltakra: a talapzat kövein Bácsalmás és Tótkomlós neve épp úgy olvasható mint Dachaué. Galántán, az Esterházy hercegek reneszánsz várkastélyában fogadta a hazalátogatókat Horváth Zoltán, Galánta polgármestere és Hlavati Károly alpolgármester, Noszek Ferenc Nagymácséd, Borovszky László Nagyfödemes, Pleva László Alsószeli, Lénárt János Felsőszeli polgármestere, valamint Mézes Rudolf, a CSEMADOK Galánta járási elnöke a program megszervezője.

A kastélymúzcumban régi képeslapokból rendezett kiállítás mutatja, milyen kedves kisvárost tettek tönkre itt is az elmúlt évtizedek panelépítkezései. A másik, neogótikus Esterházy kastély parkjában portrészobor emlékeztet a város nagy fiára, Kodály Zoltánra, aki világgá röptette Galánta nevét.

Deáki templomában szlovákul és magyarul olvasta fel a pap a jó pástorról szóló evangéliumot, s a hívek mindkét nyelven felcitték a szertartás szavait. Ennek a különleges templomnak románkori kápolnája Szent István adományára emlékeztet, hiszen itt találták meg a valószínűleg a deáki plébánia szánára készült *Pray-kódexet*, benne a *Halotti Beszéddel*, első nyelvemlékünkkel.

Ahogy itt mondják, „a változás” azaz 1989/90 után lélegeztek föl kissé a helyi magyar közösségek. Olyan falvak, mint a 98 százalékban magyarok lakta Nagymácséd, ahol az évfordulóra múzeumot épített és emlékművet avatott magának a falu. Múzeumukban festmény őrzi Mészáros Dávid nagymácsédi mártír pap emlékét, akit 1849-ben végeztek ki. Az 1848-as honvédsírok és más emlékek nagy becsben állnak az itt élők körében. A múzeumban éppen a gyerekeknek a szabadságharcral kapcsolatos munkáit állították ki. Nálunk már nem ismert gyönyörű színrírással készült fogalmazások, szép kiejtéssel, plasztikus, tiszta beszéddel előadott hazafias versek. Mindez éltetője egy felvidéki kis falunak.

És éltetője az emlékmű, amelynek egyik ága Csehország, a munkára deportáltak, a másik Magyarország, a kitelepítettek útja felé mutat. Hosszas hivatalos huzavona után avathatták tavaly, és huzavonák árán készültek el a mégis mindenütt felállított táblák, oszlopok, kopjafák, Kodály portészobra és Taksony vezér szobra a nevét viselő faluban, Galánta mellett. Az első magyar cukorgyár városában, Diószegen a temetőben a második világháború áldozatainak névsora, Alsószeliben, Nagyfödemesen ugyancsak – mind az utóbbi években készült el, saját költségen, a falu lakosainak összefogásából. Hogy legalább a háborúban elesettek neveit megörökítsék. Meg az a tábla, amelynek szlovák nyelvű változatán „az itt éltek, haltak” kifejezésből az elsőt nem írták oda szlovákul Diószegen. Az alsószeli két tábla szövege között is van árnyalatnyi, de sokat sejtető eltérés.

Minden falunak van egy története a hivatalnak ezekkel az engedélyeztetésekkel kapcsolatos packázásairól, a hatalom kisedés játékaival, amelyeket kitarással, fuffanggal kezelnek a fentiek. Akik közben magyar nyelvoktatásért, magyar bizonyítványokért harcolnak ezekben a napokban is. Vagy infarktust kapnak, mint az itt emlegetett nagymácsédi iskolaigazgató-polgármester a találkozásunk után pár nappal.

Karakteres, markáns egyéniségeket választanak „a változás” után ott is a falvak élére. Olyan embereket, akik képesek megfogalmazni és megvédeni falujuk érdekeit. A helyi művelődés és annak háza, az iskola, a pedagógusok, a gyerekek láthatóan fontosabb helyet foglalnak el az ottani falvakban, az önkormányzatokban – meg a polgármesterek fejében is. A szellemi értékek, a nemes hagyomány, a történelmi múlt is fontos a Duna balpartján, Szlovákiában élő magyar közösségek körében.

Anyaföldbeliek azt tudtuk nekik ajánlani, könyveket viszünk, ők pedig jöjjenek, hozzák a gyerekeket, hadd segítsünk mi is valamivel a megmaradáshoz. Bontakozóban is van már a hivatalos kapcsolatfelvétel Nagymácséd és Pécsvárad között, amelynek német és osztrák partnerkapcsolata után időszerű ott is körülnézni, ahol mi segíthetünk. Hiszen minden faluban van valakinek ismerőse, rokona vagy kedves halottja, ott állnak még az apák, nagyapák emelte épületek, üzletek, a szülőház, az iskolák és templomok, az emlékműveken pedig ott sorakoztak az ismerős nevek. Ugyanazok a márványon, mint az elsárgult okleveleken.